

BÁNYAI VIKTÓRIA*

„Mutassuk meg nem szóval, de tettekkel”

A magyarországi zsidóság története a kutatási területem, így a közös mozaikhoz néhány kis kockát erről a területről szeretnék hozzátenni.

A zsidóság többségének lakóhelye a késő ókortól kezdve a Szentföldön kívül, vagyis a diaszpórában volt. A diaszpórában élés, a diaszpóra mint otthon hagyományos elveit a bibliai Jeremiás próféta szavaiból (könyvének 29. fejezetéből) olvashatjuk ki. Az akkor már Babilonba kerülteket megszólító levél a próféta közvetítésével adja tudtukra az Örökkévaló parancsát, hogy építsenek házakat, ültessenek kerteket, alapítsanak családot, fáradozzanak annak a helynek a jólétén, ahova kerültek, mert annak a jólététől függ az ő jólétük is. Ház, kert, család, jólét: egy teljes élet, otthonosság a szétszórásban is, az ideiglenességben is. Ideiglenességben, hisz az útmutatás és ígéret meghatározó része (Jer. 29:10–14) az is, hogy annak rendelt idejében majd összegyűjti és visszaviszi az Örökkévaló a népét Izrael földjére. Ennek reménysége, valóságossága a Babilonban töltött évtizedek alatt talán erőteljesebb volt, mint a későbbi diaszpóra évszázadai alatt, de egészen az újkorig nem kérdőjeleződött meg, hogy a zsidók számára az *erec* (a föld, az ország, a haza) Izrael földje.

Jeremiás ezen szavaira hivatkozott 1806-ban az a gyűlés is, amelynek a Franciaországban élő zsidóság nevében kellett válaszolnia Napóleonnak olyan, alapvetően a lojalitásukat és az állampolgári kötelesek teljesítésére való alkalmasságukat firtató kérdésekre, mint például hogy a Franciaországban született, és a törvények által immár egyenjogú állampolgárnak nyilvánított zsidók hazájuknak tekintik-e Franciaországot?¹ Kötelesek-e betartani a törvényeit, kötelesek-e megvédeni egy fegyveres konfliktusban? Utóbbi kérdésre – egyértelmű vallásjogi válasz hiányában – a francia zsidók (akkori) közelmúltjának tapasztalatával válaszoltak, miszerint odáig elmenően lojálisak Franciaországhoz, hogy a napóleoni háborúkban más országok zsidó alattvalói ellen is harcoltak. Ez a fajta testvérgyilkosság – amikor a front mindkét oldalán harcolnak zsidók – valóban az egyik legkényesebb problémája a katonai szolgálatnak.

A katonai szolgálat kérdése a 18. század végétől Európa más részein, így a Habsburg birodalomban is a zsidók jogállásával, a társadalmi integráció lehetőségével kapcsolatos politikai viták egyik fontos pontja lett. Meghalni a hazáért az állampolgári lojalitás, a hazaszeretet legerősebb bizonyítékának tűnt, ennek politikai súlyát,

* A szerző történész, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet munkatársa. E-mail: Banyai.Viktoria@tk.hu

¹ Angol fordításban: Answers to Napoleon (1806). In: Mendes-Flohr, Paul – Reinharz, Jehuda (eds.): *The Jews in the Modern World*. Oxford University Press, 1995.

erejét, üzenetét a nyilvánosságban megszólaló zsidó vezetők is pontosan ismerték. Sokat idézett R. Ezékiel Landau prágai rabbi beszédének részlete még II. József időszakából, amelyet a Habsburg Birodalomban elsőnek bevonuló, kiképzésre induló zsidó önkéntesekhez intézett: „*Szerezzetek magatoknak és nemzetünknek hálát és dicsőséget, hogy meglássa mindenki, hogy a mi eddig elnyomott nemzetünk is szereti országának urát és főlebbvalóit, és kész szükség esetén vérét is áldozni érte.*”²

A hazáért áldozott élet, az ehhez való viszonyulás problémái legélesebben és tömegesebben az I. világháború idején merültek fel. A domináns hangok a hazafias lelkesedéstől átitatottak voltak, azonban – ahogy ezt a háború évfordulója kapcsán születő több tanulmány is értően bemutatta – a zsidóság vallásilag, ideológiailag eltérő csoportjainak nézőpontjai valójában árnyaltabbá, sokszínűbbé teszik a képet. Amit ebből ma kiemelni szeretnék, az a korai cionistáknak a frontszolgálat önkéntes vállalásáig menő lelkes patriotizmusa. A nevében is ambivalens *cionista patriotizmus* elterjedt jelenség volt a térség más országaiban is, Közép- és Kelet-Európa egészében. Magyarországi jelképes alakjává dr. Dömény Lajos (1880–1914) vált.³

A jogi végzettségű Dömény 1906-tól a Zsidó Nemzeti Alap magyarországi irodájának vezetője volt, egyben aktív szervezője a háború előtt cionista keretekben működő zsidó cserkésznek és más cionista szervezeteknek is: munkájával azt a hazát törekedett életre kelteni, erősíteni, amelyben sosem élt.

A háború legelső heteiben személyes példamutatással is erősítette a Makkabea és Bar-Kochba zsidó egyetemista egyesületek nevében közzétett felhívást, amely önkéntes katonai szolgálatra buzdította azon korosztályok tagjait, akiket a kötelező mozgósítás még nem ért el: „*Mutassuk meg nem szóval, de tettekkkel, hogy minden rágalmak mellett és ellenére a cionizmus zászlaja köré sereglett ifjúság hazaszere-tet dolgában egyenrangú bárkivel.*”⁴

A cionista *Zsidó Szemle* következő számának címlapján már Dömény Lajos gyászkeretes képe jelent meg: szeptember 6-án a galíciai harcokban életét vesztette. Munkatársai és a cionista szervezetek szentföldi olajfaültetésre szervezett gyűjtéssel kívántak emléket állítani a „hősi halottnak”. Célul – a Zsidó Nemzeti Alap országépítő munkáját távolból támogatva – egy egész liget (1000 fa) ültetését tűzték ki.⁵ A Dömény emlékére ültetett facsemeték sajátos jelképei a hazafiság többes értelmezésének, melynek a zsidó nemzettudat, az aktív cionista országépítés és a monarchia iránti hűség, a hazáért áldozott élet összhangba hozható elemei.

² Landau beszédének egy részét magyar fordításban közli: II. József császár zsidó ezrede. *Had-történeti Közlemények*, 1891/4. 559. Erre a fordításra Turán Tamás hívta fel a figyelmemet.

³ Aberbach, David: Zionist Patriotism in Europe, 1897–1942: Ambiguities in Jewish Nationalism. *The International History Review*, 31 (2009), 268–298.

⁴ *Zsidó Szemle*, 1914. szeptember 5. Címlap.

⁵ Az olajfaadományokról (Oelbaumspende) I. Berkowitz, Michael: *Zionist Culture and West European Jewry before the First World War*. Chapel Hill–London: The University of North Carolina Press, 1996. 168–173.